

LBRIS

We know
books

1865-1936

C. Stere

CONSTANTIN
STERE

SCRIERI

PUBLICISTICĂ SOCIAL-POLITICĂ

Volumul 2
(1908-1916)

Ediție de Victor DURNEA

Știința

CUPRINS

Mizeria țărănimii și repartizarea proprietății	5
„Reformele”	16
Latifundiile și progresul economic	23
D. C. Hiotu și latifundiile	29
„Falsificare?” Răspuns „Epocei” et Co.	30
Latifundiile și d-l Const. Hiotu sau tragicomedia unei greșeli de tipar	32
Latifundiile și fărâmițarea proprietății țărănești	35
[Trei note polemice împotriva lui Aurel C. Popovici]	43
„Convorbiri literare” (martie, 1908)	43
„Sămănătorul” (no 13–16; martie–aprilie 1908)	48
„Sămănătorul”, no 18–20 (april–mai)	54
Democratismul și d. Aurel C. Popovici	64
Rezultatele unei polemici	79
[Patru ultime notițe polemice împotriva lui Aurel C. Popovici]	85
Încheierea unei polemici	85
„Sămănătorul” (septembrie [1908])	86
„Sămănătorul” (octombrie [1908])	87
„Sămănătorul” (noiembrie)	88
Pentru ce s-au răsculat țărani?	88
Pe terenul principiilor... ..	114
Imperiul Habsburgilor și politica românilor	125
Lecții practice: organizația Bisericii în Ardeal	137
Neoiobăgia d-lui Gherea	143
„Colegiul unic”	187
Întregirile necesare reformei electorale	196
Afacerea Goga–Vaida	201
Vești de la frați. Pacea	214
Băncile populare și creditul țărănesc	215
Războiul din Balcani și atitudinea României	223

Într-un ceas bun!	233
Perspectivile războiului austro-rus și România	235
Învățămintele din Războiul balcanic	251
„Trenul al doilea”	259
Rezultatele Tratatului din București	263
„Liga reformelor” și acordul partidelor	274
„Jos Austria?...”	276
În așteptare... [I–IV]	279
România și războiul european	292
Responsabilitățile războiului	316
Basarabia românească	320
Idealul național și Regatul Român	324
Din carnetul unui solitar [I]. Pentru ce sunt un trădător... ..	327
Din carnetul unui solitar [II]. „Puhoiul...”	349
Din carnetul unui solitar [III]. Discursul d-lui Take Ionescu	360
Către părinți	410
Greva studenților fi-va aplanată?	418
NOTE ȘI COMENTARII	421

Volumul al doilea din seria consacrată publicisticii social-politice cuprinde texte apărute între anii 1908 și primăvara anului 1916, anul intrării României în marea conflagrație mondială: studii, articole, recenzii, note etc., cu o arie tematică diversă privind politica internă și cea externă, polemicile aspre (cu N. Iorga, cu A.C. Cuza, cu G. Panu, cu socialiștii de la „Viitorul social”, cu Aurel C. Popovici, cu C. Hiotu), evenimentele internaționale (războaiele balcanice sau izbucnirea războiului mondial), contribuția substanțială a politicianului la cauza „germanofilă”, prin cele trei ample texte bine documentate: *Pentru ce sunt un trădător?* („Viața românească”, 5-6/1915), „Puhoiul” („Viața românească”, 7-9/1915) și *Discursul d-lui Take Ionescu* („Viața românească”, 10-12/1915), care însă nu au putut schimba optica majorității intelectualității și a opiniei publice românești.

Secțiunea de note și comentarii care însoțește volumul va asigura o mai bună înțelegere a mesajului pe care îl comunică textele publicistice în cauză.

Responsabil de ediție: Mihai Papuc

Corectori: Mariana Belenciuc, Maria Cornesco

Redactor tehnic: Nina Duduciuc

Machetare computerizată: Ion Dogaru

Copertă: Vitalie Ichim

ÎNTEPRINDEREA
EDITORIAL-POLIGRAFICĂ
ȘTIINȚA

str. Academiei, nr. 3; MD-2028, Chișinău, Republica Moldova
tel.: (+373 22) 73-96-16 (anticamera); (+373 22) 73-99-94 (marketing)
(+373 22) 73-99-83 (depozit); fax: (+373 22) 73-96-27
e-mail: prini_stiinta@yahoo.com
www.editurastiinta.md

Toate drepturile asupra colecției „Moștenire”, inclusiv asupra acestei ediții,
aparțin întreprinderii Editorial-Poligrafice Știința.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Stere, Constantin.

Scrieri : **Publicistică social-politică** / Constantin Stere ; ediție îngrijită de Victor Durnea ; copertă: Vitalie Ichim. – [Chișinău] : Știința, 2023 (Combinatul Poligrafic) – . – (Colecția „Moștenire”, ISBN 978-9975-67-986-2). – ISBN 978-9975-85-414-6.

Vol. 2 : (1908–1916). – 2023. – 549, [3] p. – Referințe bibliogr. în subsol. – Editat cu contribuția financiară a Ministerului Culturii.

ISBN 978-9975-85-416-0

© Selecție, studiu introductiv, tabel cronologic,
note și comentarii: Victor Durnea, 2023

© Întreprinderea Editorial-Poligrafică Știința, 2023

MIZERIA ȚĂRĂNIMII ȘI REPARTIZAREA PROPRIETĂȚII

Auguste Comte, mi se pare, a spus că, dacă de stabilirea legilor atracțiunii universale ar fi fost legat vreun interes material, desigur, aceste legi ar fi rămas încă multă vreme nedescoperite și recunoașterea lor ar fi întâmpinat o rezistență îndărătnică a tuturor intereselor jignite.

Ca o ilustrație tristă a adevărului cuprins în această afirmare ne pot servi acele încercări de a tăgădui starea de mizerie a țaranului, care au avut loc cu ocazia discuției legii tocmelelor agricole în Cameră și Senat.

Atunci când, acum câțiva ani, la Academie s-a afirmat că țaranul nostru trăiește într-o „foamete constantă”^{a)}, nimeni n-a protestat împotriva acestei afirmări, fiindcă o declarație de această natură nu tulbură pe nimeni cât timp nu atrage după sine vreo încercare mai serioasă de remediare; poate chiar e interesant să-ți dovedești nobleța sufletească prin manifestarea de simpatie... platonice pentru cei obidiți...

Dar când se pune în discuție o măsură de îndreptare cât de modestă, ce torente de elocvență în descripții idilice ale vieții fericitului de țaran!...

Am arătat în această revistă nu numai că țararii, în majoritate covârșitoare, se adăpostesc în locuințe mizerabile; nu numai că se nutresc astăzi mai prost decât în oricare altă epocă anterioară; nu numai că la fiecare doi sau cel mult trei ani, într-o regiune sau alta a țării, statul sau județul e silit să distribuie porumb țăranimii muritoare de foame; nu numai că pelagra, oftiga și alte boli ale mizeriei duc la degenerare această rasă, altădată atât de viguroasă etc., dar am dovedit că asistăm la un proces economic constant, care duce la o ruină desăvârșită gospodăria țărănească, că în treizeci de ani, în mod regulat, din fiecare perioadă de cinci ani în alta scade, *chiar în cifre absolute*, cantitatea de porumb consumată de populațiunea noastră, de la 99 000 de vagoane în 1876 până la 82 000 de vagoane în perioada 1901–5, cu toate că populația, în acești treizeci de ani, a crescut cu cel puțin 2 milioane de suflete; dacă vom socoti cantitatea de porumb consumată, pe cap de populație, ea scade de la 230 kg în 1876 numai la 130 kg în perioada 1901–1905!... În același timp, numărul de vite, această principală bogăție a țaranilor, scade tot mai mult și constant în gospodăriile țărănești.

Dacă considerăm acest proces de istovire, care e cu atât mai înspăimântător prin cruda lui regularitate și statornicie, paralel cu creșterea suprafeții agricole de la 3 milioane la 6 milioane ha, a exportului cerealelor de la 60 000 de vagoane la 250 000 (din care exportul porumbului, ce rămâne tot mai puțin pentru hrana țăranului, a crescut de la 25 000 la 100 000 de vagoane), a dărilor numai cătră stat de la 80 milioane în 1876 până la aproape 250 milioane de astăzi, atunci e vădit că toată această expansiune de producțiune și de export, precum și dezvoltarea bugetară se fac pe sama puterii economice a țăranului, cu prețul ruinii și strivirii lui.

Pentru a trăi, țăranul de mult „își mânăncă fondul”, pierde capitalul gospodăriei sale...

Socot că am dreptul să nu mai revin mai pe larg asupra acestor triste constatări: cetitorii noștri, cari au nevoie de date mai complete, le pot găsi în studiile noastre anterioare¹.

De altfel, e și inutil de a discuta cu acei cari contestă evidența însăși. Chiar în politică, pe cei ce, orbiți de patimă sau de interese, tăgăduiesc adevărul, îi poți strivi sau supune, dacă ești în stare, în orice caz ai datoră de a lupta pentru a-i *birui*; dar e naiv să mai încerci a-i *convinge*. Dar, în cadrul unei reviste literare, noi ne putem adresa numai la aceia a căror inimă este deschisă adevărului și cari sunt în stare să se rădice pe deasupra preocupărilor meschine ale unei conștiinți întunecate de egoism.

Așadar, putem pleca de la afirmarea mizeriei groaznice a clasei țărănești în România, pentru a cerceta cauzele ei mai adânci și a căuta mijloace de îndreptare.

***

În orice manual de Economie politică veți găsi constatarea că întreg *venitul național* anual, adică tot produsul unei țări dintr-un an, se împarte, în mod firesc, între cele trei categorii economice principale: o parte revine, ca rentă a pământului, proprietarilor funciari, a doua apare ca profitul cu-venit capitalului și, în sfârșit, a treia servește pentru răsplata muncii.

Categoria muncii e reprezentată la noi prin țărani. Prin urmare, dacă e adevărat că țărănimea se ruinează, că e constrânsă să-și mărginească chiar, cum am arătat, hrana ei principală în porumb și totuși e silită să-și instrăineze treptat capitalul, vitele sale de muncă, apoi aceasta nu poate însemna decât că partea țărănimii în venitul național este tot mai mică.

¹ Vezi: Dr. N. Lupu, *Alimentarea țăranului*, vol. I, și *Rolul medicinei etc.*, vol. III; Dr. P. Cazacu, *Locuințele sâtenilor*, vol. III; precum și *Cronicele interne* ale subscrului: *Foamea constantă, Reforma morală*, vol. I, și *Fischerland*, vol. III din „Viața românească”. Cifrele relative la consumația porumbului, date în text, sunt completate, față de cele din *Foamea constantă*, cu datele Ministerelor de Domenii și Finanțe până la 1905.

Și dacă vom stabili aceasta, este vădit că prin orice mijloace am căuta îndreptarea, scopul la care trebuie să tindem nu poate consta decât în rezultatul precis: *mărirea părții cuvenite țărănimii din produsul anual al țării*.

Orice reforme am face, orice cale am alege în vederea acestui *rezultat*, ele pot fi considerate din acest punct de vedere ca secundare, numai să fie *eficace*.

Dar, întrucât întregul venit național anual, într-un moment oarecare, se prezintă ca o valoare determinată, creșterea părții cuvenite țărănimii nu se poate face decât pe sama celorlalte categorii.

Adică, în cazul nostru, îmbunătățirea stării materiale a țăranilor, creșterea părții lor *relative* în venitul național, însemnă scăderea părților *relative* cuvenite din acest venit proprietarilor, ca rentă a pământului, sau arendașilor ca reprezentanți ai capitalului (venitul lor *absolut* nu se poate urca în viitor decât dacă creșterea venitului național total va fi cu mult mai repede decât această scădere relativă, ceea ce însă nu putem visa într-un viitor apropiat).

Orice eufemism, orice încercare de a întuneca acest adevăr, n-ar fi decât o dovadă de slăbiciune morală sau intelectuală, tot așa de neiertată ca și în cazul când ne-am teme de adevărul clar ce rezultă dintr-o operație aritmetică simplă: când ai de împărțit în trei o sumă dată, nu poți mări o cifră decât pe sama celorlalte două.

Aceasta ne explică și rezistența tenace ce se opune chiar reformelor celor mai modeste.

***

Dar se poate dovedi că partea țărănimii din venitul național scade sau tinde spre scădere?

Când din *Acte și Legiuri*, publicate de Academie rezultă¹ că, sub Regulamentul Organic, ziua de lucru cu brațele se plătea, în *lei noi*, cu 80 de bani, 1 leu și chiar 2 lei; o zi cu carul cu doi boi se plătea 3, 4, 5 lei sau chiar mai mult; o falce de arătură, cu 12, 16 lei și mai mult etc.; iar prețul pământului luat în arendă costa 8 lei falcea sau mai puțin chiar, nu suntem în drept să tragem concluzia că în 75 de ani, prețul muncilor rămânând staționar (dacă n-a scăzut chiar), iar prețul pământului arendat urcându-se de zece ori, că partea țăranului în venitul național a trebuit să scadă în aceeași măsură?

Întrucât țăranul nu poate plăti în realitate pământul arendat de el decât prin muncă, e vădit că atunci când prețul muncii este același, iar

¹ *Acte și Legiuri privitoare la chestia țărănească*, seria I, vol. I, p. 180, 202, urm., și vol. III, p. 200 ș.u.

prețul arenzii mai urcat de 8 și de 10 ori, că pentru aceeași întindere de pământ țărani trebuie să muncească de 8 și de 10 ori mai mult și, prin urmare, să sufere o scădere deosebită a părții din venitul național cuvenită lui.

Dar, fiindcă în epoca regulamentară condițiile de muncă și de gospodărie agricolă se prezintă cu totul sub altă înfățișare decât în ziua de-astăzi, îmi rezerv să revin altă dată pe larg asupra datelor extrem de interesante din publicațiunea Academiei, pentru a insista mai mult asupra vremii de la desființarea clăcii încoace.

Toate datele pe care le avem pentru această epocă confirmă sau chiar accentuează același proces.

Așa, de pildă, în interesanta sa broșură^{b)} d. Sebastian Moruzi citează cifre din lucrarea fostului prefect al lui Lascar Catargiu, Alex. Millo, care nu poate fi bănuț de „idei subversive”, cifre confirmate prin cercetările făcute pentru mai multe moșii. După aceste date, prăjina de prășit în Moldova de sus se plătea pe la 1866 cu 0,65 bani; astăzi ea se plătește 0,50, maximum 0,60 bani; o falce de arătură se plătea cu 13, 14 lei și o căpiță de fân în plus, pe când astăzi ea adesea scade până la 12 lei. În același timp, arenda unei fălci a pământului de arătură se urca abia la 27 lei, iar „astăzi acest preț îl vedem urcat la 80-120 lei falcea, iar câteodată ajunge până la 160 lei falcea”. Urcarea arenzii pământului rezultă și din următoarele date: „părechea de boi la suhat, pentru care se plătea atunci 13 franci, astăzi se plătește de la 30-40 lei; la stână se plătea 0,60 bani de oaia aplecătoare, astăzi se plătește prin părțile noastre, cu sau fără de lapte, de la 2 lei până la 2,50”¹.

Pentru ultimele trei decenii avem datele precise adunate, pe baza contractelor autentice de tocmele agricole din țara întreagă, de către Ministerul de Interne².

Din aceste date rezultă că numai în 30% din proprietăți prețul arenzii s-a urcat cu mai puțin de 100%, la 31% din proprietăți prețul arenzii s-a urcat cu 100-200%, iar pentru 37% din proprietăți arenda s-a urcat cu peste 200%, adică mai bine de trei ori, urcându-se adesea cu peste 500%, adică mai bine de șapte ori, în 36 de ani (la 7% din proprietăți)!...

Tot așa în ce privește urcarea dijmei în Muntenia: în 1870, aproape în jumătate din moșii dijma luată de la țărani era mai mică de 1/2; astăzi, aproape nu sunt moșii cu această dijma... În 1870, abia în 2% din proprietăți dijma se urcă la 1/2 din produs; astăzi proprietarii cari se mulțumesc cu dijma „una și una” sunt considerați ca un model de moderațiune, fără să

¹ Sebastian Moruzi, *Câteva vederi în chestia țărănească*, Fălticeni, 1907, p. 7-9.

² *Creșterea arendei pământului și a prețurilor muncilor agricole de la 1870-1906*, București, 1908. Vezi și cuvântarea d-lui I. Brătianu din Cameră, în discuția Legii tocmelelor agricole.

mai vorbesc de *rusfeturi*. Dacă am transforma valoarea dijmei în bani pentru Muntenia, am constata cel puțin aceeași proporțiune în urcarea prețului de arenda.

Și în același timp, dacă comparăm prețurile de muncă din contractele pe anul 1906, adunate de Ministerul de Interne¹, cu cele publicate, de pildă, în „Monitorul Oficial” pentru 1882 (no 291 din 1 decembrie), rezultă o scădere în prețul muncilor câteodată de 40-50% și chiar mai mult și în cazul cel mai bun prețul acesta rămâne staționar.

Și toate acestea, fără să ținem samă de partea anecdotică în ce privește contractele agricole, toate acele combinațiuni de o virtuoziitate uimitoare, care tind să coboare prețul *real* al muncii până la un nivel fantastic de 20 bani ziua de muncă și chiar mai puțin – exemple veți găsi și în broșura d-lui Sebastian Moruzi, care citează și cazuri când „un sat rămâne dator după șase ani de muncă cu 70 000 de lei, atunci când întreaga valoare anuală a muncilor agricole nu întrece 6 000 de lei”², ceea ce însumă că munca oamenilor în această genială combinațiune nu ajunge să acopere dobânda pentru sumele datorite.

Știu că, în fața acestor cifre, cei mai mulți caută să înlătore încheierea la care trebuie să ajungem, pur și simplu prin contestarea lor. Desigur, din punctul de vedere riguros științific, statisticile noastre oficiale merită puțină încredere, dar aici nu este vorba de rigurozitate științifică. Atunci când toate datele adunate de diferite servicii a trei ministere deosebite, ale Camerilor de Comerț, ale Consiliilor județene etc., din toată țara, ne vorbesc cu o statornicie și regularitate neclintită despre aceeași tendință în dezvoltarea noastră economică, când aceste date se confirmă prin lucrările Academiei sau ale publiciștilor, ale medicilor și ale economiștilor, nu ne putem închipui o vastă conspirație de 40 de ani a tuturor biurourilor publice, a oamenilor de știință etc., pentru a înșela opinia publică și posteritatea.

Așadar, putem afirma că de la desființarea clăcii încoace, în cazul cel mai bun pentru țărani, prețurile muncii au rămas staționare, dacă n-au scăzut încă, iar prețul arenzilor s-a urcat de 4, 5 și de mai multe ori.

Pentru a ne da samă de înțelesul acestor cifre trebuie să avem în vedere că această situație nu se justifică prin urcarea productivității pământului: ținând samă de producțiunea mijlocie pe perioade de cinci ani, spre a compensa fluctuațiunile de recolte bune și rele, productivitatea pământului, în ce privește porumbul, de la 1862 până la 1906, chiar a scăzut, iar pentru grâu a rămas aproape neschimbată.

¹ Ministerul de Interne, *Contractele de invoiele agricole în vigoare pe anul 1906*.

² *Loc. cit.*, p. 12 ș.u.

Nu se justifică această situație nici prin urcarea prețului cerealelor, care, cu toate fluctuațiile vremelnice, manifestă o tendință hotărâtă și statornică spre scădere în toată această epocă.

Singura justificare e posibilitatea unei exploatari mai... intensive a *muncii țaranului*.

Mai mult. Dacă prețul muncilor a rămas nominal statornic, nu trebuie să uităm că puterea de cumpărare a banului a scăzut simțitor. Prețul îmbrăcămintei unui țăran, de pildă, după socoteala făcută de d. Sebastian Moruzi, s-a urcat de la 55 lei în 1866 până la 228 lei în 1906, iar îmbrăcămintea unei țărance de la 50 lei la 174. Vedeți și tabelele extrem de însemnate publicate la sfârșitul volumului III, seria I, din *Acte și Legiuiri*.

Aceasta este explicarea adevărată a faptului că consumațiunea de porumb a țaranului, cum rezultă din datele publicate de mine încă în „cronica internă” din martie 1906, scade mereu, și *absolut, și relativ*, pe când cantitatea de muncă săvârșită de țăran, întinderea suprafețelor cultivate și exportul cerealelor crește mereu:

Partea țărănimii din venitul național e relativ tot mai mică, creșterea producțiunii și a exportului se face pe sama ei; „bogăția națională” crește, iar țărănimea se ruinează, își dezorganizază gospodăria și trăiește pe jumătate flămândă de azi pe mâne și, la cea dintâi recoltă rea, are nevoie de milostenia statului pentru a nu pieri de foame...

***

Care este resortul, care este forța ascunsă care a putut să aducă economia națională la această stare?

Aice ne dă cheia acea repartizare a proprietății noastre funciare, despre care am avut ocazia de mai multe ori să vorbesc pe larg în paginile acestei reviste¹.

Dar, înainte de toate, trebuie să înlătur un echivoc.

S-a vorbit, și în Cameră și prin presă, foarte mult despre rolul important, în economia națională și în viața socială, al *proprietății mari*. Și cu această ocazie, se făcea totdeauna o confuziune, voită sau inconștientă, între noțiunile atât de deosebite de *proprietate mare*, pe de o parte, și *latifundiu*, pe de altă parte.

Pentru a ne orienta în situația noastră, trebuie să facem o distincțiune necesară între aceste noțiuni, fiindcă, dacă, în faza actuală a dezvoltării noastre economice și sociale, se poate afirma că proprietatea mare are un rol util, nu se poate tăgădui, cum spune d. Radu Rosetti, că dușmanul cel mare este latifundiul.

¹ Vezi „cronicile interne”: *Țară de latifundii*, vol. III, *Piemont românesc? și Formarea latifundiilor*, vol. IV din „V.r.”

Iată ce cetim în această privință la un economist conservator, profesorul de Economie politică de la Universitatea din Viena, Eugen v. Philippovich:

„Prin proprietatea mare se înțelege acea proprietate a cărei conducere ajunge pentru a da ocupațiune unei singure persoane din clasa cultă. Ea se transformă în proprietate latifundiară (*Latifundienbesitz*) când absoarbe proprietatea mijlocie și duce la fărâmițarea celei mici, încât face clasa micilor proprietari insignifiantă politiceste și socialminte”¹.

Și, mai departe, profesorul din Viena lămurește astfel deosebirea între efectele economice ale proprietății mari și ale latifundiului:

„Nu poate fi nicio îndoială că, în vremea noastră, fiind date diferitele straturi de populație și răspândirea limitată a unei instrucțiuni îndestulătoare, e foarte mult de dorit ca cel puțin o parte a solului să aparție marilor proprietari, în jurul cărora să se grupeze în mod firesc un număr îndestulător de proprietari mijlocii și de mici cultivatori (țărani). Dimpotrivă, *nu există nicio rațiune* de vreo ordine economică, politică sau socială, care să vorbească în favoarea *latifundiilor*... Această îngrămădire de pământuri nu poate fi comparată cu marile întreprinderi industriale, pentru că aceste din urmă reprezintă întotdeauna o formă mai înaltă a organizării producțiunii, pe când într-o proprietate latifundiară nu se poate avea o exploatațiune agricolă mai perfecționată decât a unui simplu proprietar mare; mai mult, acaparând pământurile, latifundiile *împiedică colonizarea rurală, duc la depopulație*... sunt astfel contrarii intereselor economice”².

De asemenea, cunoscutul profesor de științe de stat din Halle, tot conservator, I. Conrad, sub direcția căruia a fost publicat celebrul *Dicționar al Științelor de stat*, indispensabil pentru orice publicist și om politic, scrie în această privință:

„Proprietatea latifundiară e *dăunătoare* prosperității poporului, *il împiedică să participe în măsură mai largă la proprietatea funciară*. Dar nimic nu dezvoltă și nu întărește atât patriotismul, nu înalță atât simțul de legătură între stat și națiune, nu înrădăceștează atâta interesul maselor populare pentru liniște și ordine și pentru mersul dezvoltării culturale, ca participarea la proprietatea funciară. În vremea noastră, propaganda social-democratică împreună cu ideile subversive (*Kulturzerstörenden*) se răspândesc cu atâta regegiune, înmulțirea numărului de proprietari are de două ori mai multă însemnătate și deci *proprietatea latifundiară e de două ori mai dăunătoare*”³.

¹ Philippovich, *La politique agraire*, p. 67.

² *Ibid.*, p. 83-84.

³ Conrad, *Latifundien*, în *Handwörterbuch der Staatswissenschaften*, v. IV, p. 972.

Cum vedeți, profesorul Conrad nu poate fi bănuț de simpatie pentru școlarele sociale extreme.

În cartea d-lui Radu Rosetti *Pentru ce s-au răscolat țărani?* veți putea găsi alte mărturii numeroase din partea oamenilor de stat, publiciștilor sau învățaților, conservatori ca direcție socială, cari cu toții susțin cu căldură utilitatea proprietății mari, dar în zădar veți căuta un singur glas în favoarea latifundiului.

Caracterul inerent al acestei forme de proprietate este de a distruge și de a absorbe proprietatea funciară mijlocie și de a strânge într-un cerc de fier, ce nu-i dă nicio putință de dezvoltare și de expansiune, proprietatea mică, proprietatea țărănească.

Latifundiul, prin puterea lui de atracțiune, prin puterea financiară, pe care o reprezintă, tinde în mod firesc să cuprindă cu timpul în corpul său toate proprietățile mijlocii vecine și, în același timp, lipsește și pe proprietarii țărani, cari ar fi pus la o parte micile lor economii, de puțința de a se ridica în scara economică prin cumpărarea de loturi mici de pământ, fiindcă, în aceste condiții, nici nu se pot găsi întinderi mici de pământ de vânzare și nici țărani nu pot ușor închipui mijloacele necesare sau a se organiza pentru a cumpăra trupuri mari de moșie.

Astfel, pe de-o parte, țărănimia fiind restrânsă la cel mult acea întindere de pământ în posesiunea căruia se află, e condamnată la o tot mai mare fărâmițare cu timpul a pământurilor ei, iar pe de altă parte, gospodăria latifundiară ce o împresoară din toate părțile îi poate dicta legea sa, atât în ce privește arenda pământului de care nu se poate lipsi, cât și în privința condițiilor de muncă, mai ales că, în asemenea împrejurări, din cauza lipsei de fănețe și imașuri, țărănimia se vede amenințată în însăși forța vitală a gospodăriei sale, în vitele sale de muncă.

Dacă dar economiștii, ca Roscher, Schmoller, Wagner etc., susțin că, pentru *sănătatea economică* a unei țări, e necesar a păstra o anumită proporție între întinderile proprietății mari, mijlocii și cele mici, – proprietatea latifundiară este necompatibilă cu sănătatea economică.

Și repartizarea proprietății funciare cea mai dezastroasă, desigur, este aceea în care găsim, alături de imense latifundii, numai proprietatea țărănească fărâmițată, parcelară, necompatibilă cu o gospodărie rurală independentă și o cultură rațională.

Și tocmai acesta este caracterul repartizării proprietății funciare la noi!

Nu voi cita aici toate datele statistice, pe care cetitorii „Vieții românești” le pot găsi în „cronicile interne” menționate mai sus.

Voi reproduce numai o singură tabelă întocmită după datele ultimului recensământ, cuprinse în raportul d-lui Căpităneanu.

Spre a învedera mai bine situațiunea, am făcut o singură rubrică pentru *întreaga* proprietate țărănească, adică cuprinzând și pe țărani cu 10-50 ha.

Această categorie care posedă în mijlociu o întindere de 19 ha de gospodărie (deci majoritatea covârșitoare din ea are mai puțin de 20 ha), are și ea caracterul de proprietate *țărănească*, din punctul de vedere economic. Fac aceasta, tocmai fiindcă toate încercările de a arăta starea țărănimii noastre cel puțin egală, dacă nu mai superioară celei din alte țări, speculau pe *excluderea din calcule a acestei categorii de țărani*. Așa, de pildă, în Dobrogea, unde țărani posedă 71% din întinderea totală a proprietăților private și unde, chiar în clasa cea mai inferioară de țărani, întinderea mijlocie de gospodărie e aproape 9 ha (față de 3 ha în restul țării), ar rezulta cu acest sistem că țărănimia stă acolo mai prost, fiindcă această categorie a țărănimii mai sărace posedă numai 32% din întinderea totală, față de 42½% din România!

Adică, fiindcă în Dobrogea rămân cu mult *mai puțini* țărani în starea degradată a celor din stânga Dunării și nu numai că aproape nu sunt țărani cu mai puțin de 10 ha, dar mulți sunt în stare să se ridice și peste această limită, – ei ar fi mai nenorociți decât în România, tocmai pentru că mizerabila proprietate parcelară firește nu poate avea aceeași proporție!

Bineînțeles, în tabela de mai jos am exclus cifrele relative la Dobrogea, dar am cuprins cele relative la *întinderea pădurilor private*, fiindcă numai astfel putem avea icoana credincioasă a situațiunii:

Repartizarea proprietății în România (fără Dobrogea)	No proprietarilor	Întinderea în ha	% din toată întinderea	Mijlocia de proprietate în ha
Proprietate țărănească (până la 50 ha)	1 013 091	3 695 423	42½	33,64
Proprietatea mijlocie (50–100 ha)	1 814	124 178	1½	68
Proprietatea mare (100–500 ha)	2 359	866 653	10	3 363
Proprietatea latifundiară (peste 500 ha)	1 461	4 109 528	46	2 815
Total	1 018 725	895 782	100 11	88,63

Aceasta e situația: între cele două extreme e un gol, iar proprietatea mijlocie propriu-zisă e redusă la 1½% din întindere! Parcă anume ne-am în-

¹ Aici proporția pentru proprietatea până la 10 ha, fără să se ție seamă de păduri; din tabelele din text vedem că la aceeași proporție de 42½% e redusă *întreaga* proprietate țărănească – până la 50 ha – ținându-se seamă și de perderi, – față de 71% – cum am spus mai sus – din Dobrogea pentru aceeași categorie.

sărcinat să dăm lumii exemplul celei mai rele alcătuirii agrare, spre a ilustra concepția economiștilor citați mai sus.

Și tabela noastră încă nu oglindește toată realitatea, cifra de 1 461 din rubrica proprietății latifundiare reprezintă numărul de *proprietăți*, nu de *proprietari*, din cari mulți posedă mai multe proprietăți în diferite județe (deci caracterul latifundiar e și mai accentuat, cum am arătat în altă parte).

Chiar dacă nu vom socoti proprietățile între 500 și 1 000 ha între latifundii și vom exclude întinderea lor de vro 800 000 ha (și aici fără să ținem seamă că mai multe proprietăți de acestea întrunite într-o mână pot trece peste limita de 1 000 ha), încă rămâne în mâinile a câtorva sute de proprietari o întindere de 3 300 000 ha, aproape 40% din total, cu peste 4 000 ha în mijlociu de proprietate...

Și să nu uităm că, pe când în alte părți, ca în Anglia de pildă, organizarea gospodăriilor corijează rezultatele repartizării funciare, întrucât proprietățile prea întinse se subîmpart în mai multe ferme independente, la noi sistemul de cultură e și mai latifundiar, și prin arendări și trusturi de arendași acumulându-se în aceeași mână mai multe proprietăți, situația se mai agravează încă.

Această repartizare a proprietății a creat acel mecanism care, mulțumită și intervenției agravante a arendașiei, strivește țărănimea noastră scăzându-i tot mai mult partea ei relativă din venitul național, până la... „foamea constantă”...

Sub presiunea acestui regim, în care, cum a spus în strălucitul său discurs din Cameră colaboratorul nostru, I.G. Duca, proprietarii și arendașii sunt condamnați să fie „cămătari cu voie sau fără voie”, țăranul fiind silit să muncească pentru proprietar – după prețurile *reale* – tot mai ieftin și deci tot mai mult, în locul celor 22 zile regulamentare, el dă astăzi proprietarului 60, 80 și chiar mai multe zile pe an: am ajuns la acel paradox economic, că el nu-și mai poate munci cum trebuie nu numai pământurile sale, dar chiar cele arendate, *pentru care s-a angajat cu munca!*... Și totuși nevoia, și mai ales nevoia de imaș și fânaț pentru vite, îl silește să se angajeze și să se angajeze pentru pământ (proprietarii și arendașii din Muntenia nici *nu-l pot plăti în bani!*)... Și din acest angrenaj, în situația de până azi, el nu putea găsi nicio ieșire.

Și ce rezultate are acest sistem pentru economia națională, se poate vedea din faptul următor.

De trei ani Ministerul de Domenii adună datele relative la producțiunea anuală *separat* pentru proprietatea țărănească și cea mare și se constată că, pe când pretutindeni în țară pământurile țărănești produc cu vro 3% (și câteodată chiar cu 100%!) mai puțin decât celelalte, în Dobrogea însă, unde repartizarea proprietății e mai normală, productivitatea proprietăților ță-

rănești e cel puțin *egală* cu a marilor moșii și câteodată, mai ales în Tulcea, unde regimul e și mai prielnic, **chiar mai superioară!**

Acest fapt e într-o contradicție atât de flagrantă cu legenda creată la noi, că proprietatea țărănească prin firea ei produce mai puțin, încât reproduc aici datele relative la producțiunea grâului și a porumbului în Dobrogea în anii 1905–1907, pe proprietățile mari în comparație cu cele țărănești:

Anii	Județele	Grâu		Porumb	
		La marii agricultori	La micii agricultori	La marii agricultori	La micii agricultori
		Hectolitri		Hectolitri	
1905	Tulcea	5,0	7,7	1,5	3,9
	Constanța	15,9	15	6,9	4,9
1906	Tulcea	15,3	13,0	14,3	14,5
	Constanța	19,7	17,6	25,2	22,2
1907	Tulcea	3,9	4,4	–	–
	Constanța	4,7	3,7	11,1	7,8

O paranteză.

D. P. Carp n-a binevoit să răspundă la întrebarea ce i s-a pus în Cameră, pentru ce, dacă – cum afirmă d-sa – cauza principală a răscoalelor e o administrație rea, pentru ce nu s-au răscolit și țăranii din Dobrogea?

Vădit, nimene nu poate fi încântat de administrația noastră, – e detestabilă.

Dar, dacă e o parte a țării, care poate servi de pildă în ce privește ticăloșia administrației, e tocmai Dobrogea, acest loc de scurgere a tuturor elementelor netrebnice din aparatul nostru administrativ.

Mai trebuie să căutăm răspunsul, pentru ce această provincie atât de rău administrată și, pe deasupra, de curând anexată, locuită de elemente eterogene, unde sunt atâtea condițiuni prielnice pentru agitație, este totuși aproape singurul colț de țară în care răscoalele n-au avut niciun răsunset?

Răspunsul ni-l dau cifrele relative la repartizarea proprietății și la prosperitatea relativ mai mare a gospodăriilor țărănești...

Dar țăranii din România nu stau numai de vro trei sau patru ori mai rău, în această privință, decât foasta raia turcească din Dobrogea, dar ei pot privi și starea fraților **subjugați** din Ardeal, Bucovina sau Basarabia, ca un vis irealizabil (vezi *Piemont românesc*, în „V.r.”, no 1 din 1907).

Un orator din Cameră făcea aluzii la primejdiile situațiunii internaționale și ne deschidea largi orizonturi în privința complicațiunilor posibile...